

TURLI MILLAT VAKILLARIDA NIKOH YOSHI XUSUSIYATLARINING SOTSIOLOGIK TAHLILI

Asqarova Adolatxon Mamatxonovna

Farg‘ona davlat universiteti,

Sotsiologiya va ijtimoiy ish kafedrası katta o‘qituvchisi

e-mail:adolatxonaskarova0@gmail.com

Annotatsiya: *Ushbu tezisda turli millat vakillarida nikoh yoshi xususiyatlarining namoyon bo‘lishi sotsiologik nuqtai nazardan tahlil qilingan. Nikoh yoshiga ta’sir etuvchi demografik, iqtisodiy, madaniy va ijtimoiy omillar o‘rganilib, zamonaviy jamiyatda yoshlarning oila qurishga bo‘lgan munosabatlari yoritilgan. Tadqiqot natijalari nikoh yoshining o‘zgarishi jamiyatning ijtimoiy taraqqiyoti, ta’lim darajasi va iqtisodiy rivojlanish ko‘rsatkichlari bilan uzviy bog‘liq ekanligini ko‘rsatadi.*

Kalit so‘zlar: *nikoh yoshi, oila, sotsiologiya, demografiya, ijtimoiy institut, yoshlar, oilaviy qadriyatlar, ijtimoiylashuv.*

Kirish

Oila jamiyatning eng muhim ijtimoiy institutlaridan biri bo‘lib, uning shakllanishida nikoh asosiy omil hisoblanadi. Nikoh yoshi esa oilaning barqarorligi, tug‘ilish darajasi, aholi takror barpo bo‘lishi va yoshlarning ijtimoiylashuv jarayoniga bevosita ta’sir ko‘rsatadi.

Globalashuv, urbanizatsiya va ta’lim tizimidagi transformatsiyalar natijasida bugungi kunda ko‘plab mamlakatlarda nikoh yoshining yuksalishi kuzatilmoqda. Shu sababli, turli millat vakillarida nikoh yoshi xususiyatlarini tizimli o‘rganish sotsiologiya fanining dolzarb masalalaridan biri bo‘lib qolmoqda.

Tadqiqot metodologiyasi. Mazkur tadqiqotni amalga oshirishda quyidagi usullardan foydalanildi:

- Sotsiologik tahlil va qiyosiy taqqoslash: Turli mamlakatlardagi nikoh yoshiga oid qonunchilik va real tendensiyalar o‘rganildi.
- Ilmiy adabiyotlar tahlili: Mavzuga oid zamonaviy sotsiologik va demografik nazariyalar umumlashtirildi.
- Statistik ma’lumotlarni guruhlash: Yosh guruhlarning ijtimoiy-iqtisodiy yetuklik darajasi qiyoslandi.

Asosiy qism

Demografik nuqtai-nazardan olinganda, oila qurish deganda ma’lum bir kishilarning emas, balki butun bir. avlodning oila qurishi nazarda tutiladi. Bu o‘rinda to‘liq ishonch bilan aytish mumkinki, avlod yosh jihatdan qanchalik katta bo‘lsa (uning yoshi qanchalik yuqori bo‘lsa), u biz ko‘rib chiqayotgan jihatlarining har biri bo‘yicha ko‘proq yetuk bo‘ladi. 20-24 yoshdagi guruh, 20 yoshdan kichik bo‘lgan avlodga qaraganda ko‘proq, hayotiy tajribaga ega bo‘ladi. Birinchi avlod vakillarida ijtimoiy-iqtisodiy yetuklik darajasi yuqoriroq bo‘ladi, chunki aynan shu yoshda ko‘pchilik yoshlar o‘rta yoki oliy o‘quv yurtlarini tamomlagan, u yoki bu kasb- hunarni egallagan bo‘ladilar. 25-29 yoshlarda esa, 20-24 yoshdagilarga

qaraganda, ijtimoiy-iqtisodiy va kasb-hunar yetukligi bo‘yicha yanada yuqoriroq darajaga ega bo‘ladilar. Hozirgi zamon demografiyasida keng foydalaniladigan ushbu ko‘rsatib o‘tilgan kabi statistikalar va yosh guruhlari yoshlarning ijtimoiy yetukligining turli jihatlarini ijtimoiy psixologik tahlil qilish uchun juda noqulay hisoblanadi. Chunki hech kimga sir emaski, bugungi kunda yoshlarning kattalashuvi, voyaga etishi juda jadal amalga oshmoqda. Yuqoridagicha guruhlashga ko‘ra bir demografik yosh guruhiga kirgan 20 va 24 yoshlilarning yetukligi sifat jihatidan turli darajaga egadirlar. 25 va 29 yoshdagilar haqida ham xuddi shunday deyish mumkin. 29 yoshga kelib kasb-hunar yetukligi nihoyasiga yetadi va bu davrga kelib aksariyat yoshlar oila qurib bo‘lgan va hatto farzandli bo‘lishga ham ulgurishadi. Shunday qilib, 29 yoshdagilar 25 yoshdagilarga qaraganda hayotiy tajribalariga ko‘ra ham va boshqa asosiy komponentlarga ko‘ra ham sezilarli darajada farqlanib turadi.

O‘zbekiston Respublikasining «Oila kodeksi»da erkak va ayollar uchun minimal nikoh yoshi sifatida 18 yosh ko‘rsatilgan. Bu yoshni mahalliy hokimiyat qaroriga ko‘ra, alohida istisnoli holatlarni hisobga olib ayollar uchun bir yoshga qisqartirish mumkin.

Turli mamlakatlarda urf-odatlar va milliy an‘analarga bog‘liq ravishda erkak va ayollarning turlicha minimal nikoh yoshi belgilangan. Masalan, erkaklar uchun u 14 yoshdan (Irlandiya, Ispaniya va Lotin Amerikasidagi ayrim davlatlarida) - 21 yoshgacha (Polsha, Avstriya, Germaniya va ayrim Skandinaviya davlatlarida) bo‘lgan davr orasiga to‘g‘ri keladi. Ayollar uchun minimal yosh odatda yoki erkaklar bilan teng deb, yoki ulardan bir necha yosh kichik deb belgilanadi.

Sotsiologik tadqiqotlarda nikoh yoshi shaxsning oilaviy hayotga tayyorlik darajasini aks ettiruvchi muhim ko‘rsatkich sifatida baholanadi. Nikohga kirish vaqti jamiyatning iqtisodiy rivojlanishi, ta’lim darajasi, madaniy qadriyatlari va gender munosabatlari bilan chambarchas bog‘liq.

Markaziy Osiyo mamlakatlarida, jumladan O‘zbekistonda, oila va qarindoshlik munosabatlari ijtimoiy hayotning muhim qismi hisoblanadi. An‘anaviy qadriyatlarning kuchliligi yoshlarning nikohga bo‘lgan munosabatiga sezilarli ta’sir ko‘rsatadi. Biroq keyingi yillarda oliy ta’lim qamrovining kengayishi, ayollarning mehnat bozoridagi faolligi va urbanizatsiya jarayonlari natijasida nikoh yoshining oshishi kuzatilmoqda.

Yevropa mamlakatlarida esa individualizm va iqtisodiy mustaqillik tamoyillari ustuvor bo‘lgani sababli yoshlar avvalo ta’lim olish, kasbiy faoliyatda muvaffaqiyat qozonish va moliyaviy barqarorlikka erishishni maqsad qiladilar. Shu bois nikoh yoshi nisbatan yuqori bo‘lib, oilalar sonining kamayishi va tug‘ilish darajasining pasayishi kabi demografik jarayonlar kuzatilmoqda.

Sharqiy Osiyo mamlakatlarida ham shunga o‘xshash tendensiyalar mavjud. Ta’limning yuqori darajasi va mehnat bozoridagi kuchli raqobat yoshlarning nikohga kechroq kirishiga sabab bo‘lmoqda. Natijada aholining qarishi va demografik muvozanatning o‘zgarishi kabi ijtimoiy muammolar yuzaga kelmoqda.

Sotsiologik nuqtai nazardan qaralganda, nikoh yoshining ortishi ijtimoiy yetuklikning oshganligini anglatishi mumkin. Biroq nikohning kechikishi ayrim hollarda tug‘ilish darajasining kamayishiga va demografik muammolarning yuzaga kelishiga ham sabab bo‘ladi.

Natijalar va muhokama. Tahlillar quyidagi natijalarni ko‘rsatdi:

- Nikoh yoshi jamiyatning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish darajasi bilan bog‘liq.
- Ta’lim olish muddatining uzayishi nikoh yoshining ortishiga olib kelmoqda.
- Urbanizatsiya va modernizatsiya jarayonlari oilaviy qadriyatlarning transformatsiyasiga sabab bo‘lmoqda.
  - Turli millat vakillarida nikoh yoshiga bo‘lgan munosabatlar madaniy va diniy qadriyatlar asosida farqlanadi.
  - Oila mustahkamligida nikoh yoshidan ko‘ra psixologik, iqtisodiy va ijtimoiy tayyorgarlik muhimroq ahamiyatga ega.

Xulosa

Nikoh yoshi jamiyat taraqqiyotining muhim ijtimoiy-demografik ko‘rsatkichlaridan biridir. Turli millat vakillarida nikoh yoshining shakllanishiga iqtisodiy, madaniy, diniy va ijtimoiy omillar ta’sir ko‘rsatadi. Zamonaviy jamiyatda nikoh yoshining ortishi kuzatilayotgan bo‘lsa-da, oilaning mustahkamligi va farovonligi ko‘proq shaxslarning ijtimoiy va psixologik etukligi bilan belgilanadi. Shu sababli yoshlarni oilaviy hayotga tayyorlash bo‘yicha sotsiologik tadqiqotlarni kengaytirish va amaliy dasturlarni takomillashtirish muhim ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasi Oila kodeksi. – Toshkent, 2024.
2. Karimova V.M. Oila psixologiyasi. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2018.
3. Qayumov A. Demografiya asoslari. – Toshkent: Universitet, 2020.
4. Giddens A. Sociology. – London: Polity Press, 2021.
5. Berger P., Luckmann T. The Social Construction of Reality. – New York, 2018.
6. UNFPA. State of World Population Report. – New York, 2023.
7. BMT Aholishunoslik bo‘yicha hisobotlari va statistik ma’lumotlari.